

УДК 811.111'42

Бережна О. О.

ст. викл. НУ «Запорізька політехніка»

КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ДИСКУРСУ

Лінгвістичні дослідження сьогодення характеризуються загальною тенденцією до виходу за межі речення, розглядають мову як соціальне явище та демонструють тенденцію до взаємопроникнення гуманітарних дисциплін. Все це знаходить своє відображення і в теорії дискурсу. Вивченню дискурсу присвячена велика кількість праць. З позицій прагматичної лінгвістики дискурс являє собою інтерактивну діяльність учасників спілкування, встановлення та підтримання контакту, емоційний та інформаційний обмін, здійснення впливу один на одного, переплетіння комунікативних стратегій, що можуть моментально змінитися, та їх вербальних та невербальних втілень в практиці спілкування, визначення комунікативних ходів в єдності їх експліцитного і імпліцитного змісту.

З позиції психолінгвістики дискурс можна охарактеризувати як розгортання перемикань від внутрішнього коду до зовнішньої вербалізації у процесах породження мовлення та її інтерпретації з урахуванням соціально-психологічних типів мовних особистостей, рольових установок і приписів. Психолінгвістів цікавлять також типи мовних помилок і порушень мовної компетенції.

Лінгвостилістичний аналіз дискурсу спрямований та зорієнтований на виділення реєстрів спілкування, розмежування усного та писемного мовлення в їх жанрових різновидах, визначення функціональних параметрів спілкування на основі його одиниць (характеристика функціональних стилів).

Лінгвокультурне вивчення дискурсу має на меті встановити специфіку спілкування в рамках певного етносу, визначити формульні моделі етикету та певної поведінки в цілому, охарактеризувати культурні домінанти відповідної спільноти у вигляді концептів як одиниць ментальної сфери, виявити способи звернення до прецедентних для даної лінгвокультури текстів [2, с. 16].

Нарешті, дискурс як когнітивно-семантичне явище вивчається у вигляді фреймів, сценаріїв, ментальних схем, когніотипів, тобто різних моделей репрезентації спілкування. Лінгвокогнітивний аспект дискурсу проявляється на тлі його лінгвофілософського тлумачення як можливого (альтернативного) світу, або як довільного фрагменту, що складається більш ніж з одного речення, часто, але не завжди, концентрується навколо певного опорного концепту; створює загальний контекст, що описує діючі особи, об'єкти, обставини, часи, вчинки, тощо, та визначається не стільки послідовністю речень, скільки тим загальним для творця дискурсу і його інтерпретатора світом, що «будується» в ході розгортання дискурсу. Враховуючи ці визначення, науковці наголошують, що в основі дискурсу лежать когнітивні структури – фіксовані форми ментального досвіду (концепти, когнітивні схеми). В умовах пізнавального контакту суб'єкта з дійсністю саме вони «забезпечують можливість надходження інформації про події, що відбуваються, їх перетворення, а також керування процесами переробки інформації та вибіркової інтелектуального відображення. Їхньою провідною властивістю є «згорнутість»; при зіткненні з будь-яким зовнішнім впливом вони можуть «розгортати» організований у певний спосіб ментальний простір» [1, с. 89].

У сучасній когнітивно-комунікативній парадигмі мовознавства дискурс розглядається як холістична одиниця мовленнєвої діяльності, у якій когнітивний та комунікативний аспекти постають у нерозривній єдності. Ця парадигма дозволяє розуміння дискурсу як «ментально маркованого мовлення», як «мислекомунікації» – онтологічної двоїстості, «дволикого Януса», який одним своїм боком звернений до когніції (занурений у

життєвий світ індивіда), а іншим – до комунікації, соціальної взаємодії (занурений у життєвий світ соціуму). Тим самим дискурс постає як «багатоаспектна мовно-когнітивно-комунікативна система-гештальт у єдності когнітивного (використання мови, конструювання/передача ідей, переконань) і соціопрагматичного (взаємодія комунікантів у певних соціокультурних контекстах і ситуаціях) аспектів [1, с. 89].

Виходячи з когнітивно-комунікативного розуміння дискурсу можна вважати, що його слід розглядати як комунікативну подію, що об'єктивується через текст із залученням таких чинників: особистість комунікантів (у сукупності психологічних, ментальних, соціокультурних, етноспецифічних та інших ознак), зорієнтованість мовця на певного адресата і рівень його ерудиції, екстралінгвістична складова – соціокультурний контекст/середовище, у якому відбувається спілкування [2, с. 15].

Все вищезазначене свідчить про формування нової парадигми – когнітивно-комунікативної, яка виходить з філософського трактування когніції на базі людського досвіду і системно-діяльнісного розуміння вербальної взаємодії, мовної свідомості, мови; націлена на інтегральне вивчення ментальних і мовленнєво-комунікативних процесів і використовує широкий набір методів і методик когнітивістики і прагматики, суміжних дисциплін. У практичному плані дослідження в руслі нової когнітивно-комунікативної парадигми збагачують семасіологію, семантику, лексикологію, психо- та соціолінгвістику, функціональні та прагматичні підходи, наближають до створення інтегрального уявлення про мову і мовленнєву діяльність людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: колект. монограф. [Текст] / під наук. ред. І. С. Шевченко. – Харків : Константа, 2005. – 356 с.
2. Чрділелі, Т. В. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Дискурсивні студії» для підготовки докторів філософії денної форми навчання за спеціальність 035 Філологія [Текст] / Т. В. Чрділелі. – Кременчук, Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського, 2019. – 73 с.